

ESIPUHE

Vallaton vai valloittava populaarikulttuuri

Populaarikulttuurin tutkimusta sekä asenteita populaarikulttuuriin luonnehtii kaksi toisilleen hyvin vastakkaisista lähestymistapaa. Opposition toisessa ääripäässä ovat tutkijat, jotka tuomitsevat populaarikulttuurin yleisökoneena, joka vierottaa massat näiden todellisista tarpeista. Kärjistäen voisi sanoa, että humanistisesta perinteestä tulevien tutkijoiden malleissa massakulttuuri estää kuluttajiaan "nousemasta" vakavan taiteen käyttäjiksi, kun taas Frankfurтин koulukunnalla ja heiltä vaikutteensa saaneilla tutkijoilla massakulttuuri estää käyttäjiään - lukuunottamatta tietenkään tutkijoita - näkemästä omaa asemaansa tuotantojärjestelmien osina ja vapauttamasta itseään näiden ikeestä.

Kummassakin tapauksessa populaarikulttuuri ja nimenomaan massakulttuuri ymmärretään massoja viettelevänä ja manipuloivana sekä näille väärinä tarpeita ylhäältä päin syöttävänä kapitalismin kätyrinä. Massakulttuuri saa kuluttajansa - sillä kulutuksestaan on syytä puhua populaari- ja massakulttuurin kohdalla - pakenemaan todellisuutta ja sitä jäsentäviä yhteiskunnallisia lakeja viiheeseen. Tällaisissa kehyksissä katsoja samastuu jonkinlaiseen tyhjään tilaan, jonka massakulttuurin tarjoama eskapistinen nautinto tai sen välittämä kapitalistinen ideologia täyttää.

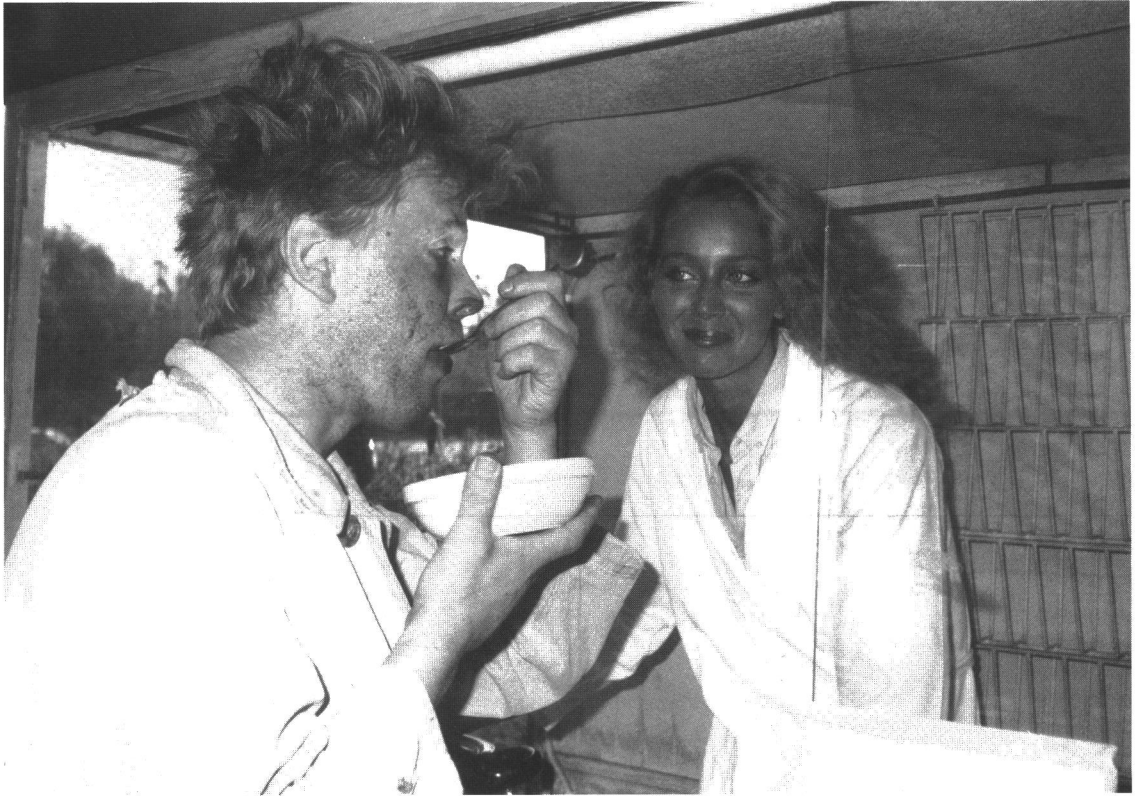
Tutkijan asema on tässä yhteydessä mielenkiintoinen, koska asetelma väistämättä erottaa tämän muista katsojista, massasta. Tutkijan tehtävän ja kykynä on paljastaa massakulttuurin pelottavan nautinnollisuuden takaa sen todellisempi luonne: kapitalistinen ideologia ja massakulttuuria ohjaavat tuotanto-

voimat tai, humanistisessa perinteessä, sen esteettinen alempiarvoisuus.

Tällainen lähestymistapa populaari- ja massakulttuuriin, vaikka se voi tarjota relevantteja ja mielenkiintoisia näkökulmia, ajautuu helposti voimakkaaseen taiteen ja populaarikulttuurin hierarkiaan: taide nähdään naiivisti ja yksinkertaistavasti hyvänä ja populaari- tai massakulttuuri pahana. Tällaisenaan se ei ota huomioon, että niin massakulttuurin, eliittitaiteen kuin avantgardenkin tuotantoa, vastaanottoa ja arvostusta voivat ohjata samat ideologiat. Selvimmin tämä kai näkyy siinä, miten sokeaa esimerkiksi länsimainen avantgarde oli pitkään (ja on toisaalta usein vieläkin) sukupuolen ja erityisesti rodun suhteen.

Populaarikulttuurin tutkimusta luonnehtivan binaariopposition toisesta päästä löytyy suruton populaari- ja massakulttuurin ylistys. Edellisen perinteen kannattajiin tämän puolen yhdistää yhtäläinen huoli *muiden* asenteesta populaarikulttuuria kohtaan: mikäli frankfurtilaisia ja humanistisen tradition puolustajia luonnehti heidän huolensa massakulttuurin kyvystä vietellä kuluttajansa näiden todellisista tarpeista, niin tätä populaarikulttuuria ylistävää näkökulmaa luonnehtii kärjistäen huoli, että *muut* pitävät populaarikulttuuria ongelmana. Tämä ilmenee muun muassa valmiutena tuomita edellinen näkökulma elitistisenä ja ylhäältä alas populaarikulttuuria ja sen käyttäjiä tarkastelevana - mitä se tosin usein onkin.

Tällainen epäproblemaattinen ja huoleton asenne populaarikulttuuria kohtaan johtaa usein sen

Vastaako Uuno Turhapuro yhteiskunnan luomia todellisia tarpeitamme vai muokkaako se niitä?

naiviin, epäanalyttiseen ja kriittikittömään ylistykseen (tämän linjan edustajat puhuvat kuvaavasti usein mieluummin populaarikulttuurista, eivätkä massakulttuurista). Populaarikulttuurin verrattomuus perustellaan melko yksikantaisesti sen tuottamalla mielihyvällä problematisoimatta tämän nautinnon perustaa tai luonnetta. Mikäli edellinen näkökulma johti näppärästi elitismiin, niin populaarikulttuurin naiivi ylistys taas vie helposti epäanalyttiseen populismiin.

Populaari- (ja massa)kulttuurin tutkimusta luonnehtii siten ensinnäkin ambivalenttisuus siitä, missä määrin populaarikulttuuri on lähtöisin ihmisistä itsestään, kansojen ja massojen omasta kokemuksesta sekä omista tuntemuksista ja missä määrin se on erilaisten mediatuotteiden takaa löytyvien rakenteiden ja järjestelmien (viihdekoneistojen) ihmisille tyrkyttämää.¹ Tavallaan tutkimusta luonnehtii siis epävarmuus ja itse asiassa hyvin vastakkaiset näkemykset siitä, tuottaako populaarikulttuuri merkityksiä ihmisille vai tuottavatko ihmiset populaarikulttuurista merkityksiä. Toisin sanoen pitäisikö populaarikulttuuri nähdä vallattomien luokkien tai sosiaalisten ryhmien aseman heijastuksena vai autonomisena alueena, jossa käyttäjät tuottavat itse omat merkityksensä.

Äärimuotoja välittävää näkökulmaa populaari-

kulttuuriin on etsitty mm. Hans Magnus Enzensbergerin teorioista. Hänen ajatuksiaan seuraavat tutkijat ovat usein halunneet säilyttää vasemmistolaiseen näkökulmaan liittyvän kriittisyyden mutta ovat kuitenkin samalla hylänneet Frankfurtin koulukunnan kärjistyksen massakulttuurista käyttäjiä manipuloivana ja näille väärää tarpeita syöttävänä.

Esimerkiksi Richard Dyer esitti jo vuonna 1977 *Movie-lehdessä* julkaistussa artikkelissaan "Entertainment and Utopia"², että viihde *sekä* vastaa katsojien toiveisiin ja arvoihin *että* itse määrittää kyseisiä toiveita ja arvoja.³ Artikkelissaan Dyer esittää siis mallin paradoksille, miten viihde voi samanaikaisesti sekä vahvistaa katsojansa arvoja että itse luoda niitä arvoja. Viihde ei ole *vain* viihdeteollisuuden meille väkisin tarjoamaa väärää ideologiaa, vaan se myös vastaa *yhteiskunnan luomiin* todellisiin tarpeisiin, samalla kun se kuitenkin määrittää ja rajaa sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään legitiimeinä tarpeina.⁴ Tällä viimeisellä kommentillaan Dyer avaa populaarikulttuurin tutkimuksen moniulotteisemmin myös vallalle. Alueet, joilla yhteiskunta määrittää arvojen legitiimisyttä, liittyvät nimittäin useimmiten seksuaalisuuteen, sukupuolisuuteen, rotuun ja luokkaan, jotka ovat keskeisessä asemassa myös populaarikulttuurin tarkastelussa.

Tällainen kriittisen ja analyttisen otteen popu-

laarikulttuuriin säilyttävä lähestymiskulma välttää myös viimeaikoina yleistyneiden yleisökeskeisten tutkimusten pahimmat ansat. Ei liene perusteetonta väittää, että esimerkiksi John Fiske⁵ korostaessaan yleisön aktiivisuutta merkityksenannossa häivyttää kohteensa populaarikulttuurin eri muotojen erityisyyden. Häntä lukiessa syntyy helposti vaikutelma, että merkityksenantoprosessi ja sen lopputulos on samanlainen oli kyseessä Madonnan musiikkivideo, televisiovirta tai teini-ikäisten suhde ostoskeskukseen.

Fiskelle ja hänen kaltaisilleen tutkijoille⁶ populaarikulttuuri näyttää olevan jonkinlainen merkitysten tavaratalo, jossa kuluttajat voivat vapaasti shoppailla, ja tavallaan heidän omasta teoriastaan tulee samalla kohteen kopio. Kuten Tania Modleski toteaa ironisen osuvasti, tällainen lähestymistapa antaa ymmärtää, että mikäli olet tyytymätön tuotteeseen - esimerkiksi sen rasismiin tai seksismiin - voit vapaasti vastustaa sitä, antaa sille uuden merkityksen tai valita toisen tuotteen.⁷

Katsojan valinnanvapauden ääretön korostaminen voi siten unohtaa, että populaari- ja massakulttuuri kuitenkin myös ennalta strukturoivat valintojamme esimerkiksi määrittelemällä toiset arvot toisia legitimeimmiksi tai "luonnollisemmiksi". Toisaalta tämän lähestymistavan hyvänä puolenä on, että sen voi nähdä yrittävän purkaa korkea- ja populaarikulttuurin hierarkiaa, sillä tällaisen "fiskeläisen" mallin mukaan kummankin kulttuurimuodon vastaanotto voi olla yhtä moninaista ja moniarvoista.

Näin se voisi osaltaan myös kyseenalaistaa populaari- ja korkeakulttuuriin liittyviä luokka-, rotu-, sukupuoli- ja muita rajoja. Monimutkaistaessamme populaarikulttuurin tarkastelua ja sitä, miten populaarikulttuuri ymmärretään, tulemme samalla koskettelleeksi korkeakulttuuriin, taiteeseen, liittyviä ideologioita. Taide nähdään yleensä luonnostaan, sisäisiltä ominaisuuksiltaan arvokkaampana kuin

populaarikulttuuri: Bressonin elokuvat, jotka "eivät ole kulttuuri-, aika- tai luokkasidonnaisia", ovat itsestäänselvästi "parempia" kuin nykyiset amerikkalaiset populaarielokuvat. Tällaiset arvoasetelmat ikään kuin luonnollistetaan erilaisten institutionaalisten prosessien kautta, jotka ovat valmiiksi asettaneet populaari- ja korkeakulttuurin hierarkiaa.

Näiden eri tuotteiden arvostuserojen kohdalla ei tämän ajattelutavan mukaan ole kysymys esimerkiksi siitä, että ne kuuluvat erilaisiin luokkasidonnaisiin kategorioihin (unohtamatta muita tätä hierarkiaa järjestäviä sosiaalia rakenteita). Toisena vaihtoehtona olisi nähdä nämä arvoasetelmat itse ideologisina - eikä suinkaan luonnollisina - prosesseina, joissa elämme tai toistamme sosiaalisten ryhmiä hierarkioita ja joita ohjaavat siis niin luokkien, sukupuolien kuin rotujen väliset hierarkiat.

Martti Lahti

Viitteet:

¹ Katso esimerkiksi käsitteen "popular/popular culture" määrittely sanakirjassa Tim O'Sullivan, John Hartley, Danny Saunders and John Fiske, *Key Concepts in Communication*. Methuen: London 1983, 174.

² Artikkelin on julkaistu uudelleen mm. kirjassa Rick Altman (ed.), *Genre: The Musical*. Routledge: London 1981. Itse viittaa juuri kyseiseen kirjaan.

³ *Ibid.*, erit. 176 - 178.

⁴ *Ibid.*, 184.

⁵ John Fisksen ajattelusta katso esimerkiksi John Fiske, *Television Culture*. Methuen: London & New York 1987.

⁶ Fisksen rinnalla voisi mainita esimerkiksi saman suuntaisia ajatusmalja-kehittelleen Jim Collinsin. Katso Jim Collins, *Uncommon Cultures. Popular Culture and Post-Modernism*. Routledge: New York & London 1989.

⁷ Tania Modleski, "Intoruction". Kirjassa Tania Modleski (ed.), *Studies in Entertainment. Critical Approaches to Mass Culture*. Indiana University Press: Bloomington & Indianapolis 1986, xii.

TILAA LÄHIKUVA

1990 65 mk

1991 75 mk

**Osoitteenmuutokset ja tilaukset:
Lähikuva, PI 75, 20501 Turku**